

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

Világos után.

Törödék Szentkirályszabadjai *Karsa Ferenc* 1848/49-i honvéd főhadnagy naplójából.

(Második és befejező közlemény.)

A most előttünk meredező hegyekhez képest csak szelid lejtős hegyek voltak azok, amelyeket idáig megmászunk. A járatlan hegyek mindennemű akadályával meg kelle küzdenünk; a meredek kapaszkodókat rohamosan meredek ereszkedők váltották fel, majd több öl mélységű vízmósások akasztottak meg haladásunkban, s éppen ez az utóbbi képezte, kivált a lovakra nézve, a legnagyobb akadályt. A vízmósás alját mindannyiszor fagallyakkal megtömnünk, a part két szélét levágnunk kelle, hogy a gallyat egy ló hosszúságra megföldelvén, a lecsúsztatott lovak a fenekén lábra kaphassanak és a mélységből kirugaszkodhassanak. Kiválasztották a legbátrabb lovat, a husárja és egy baka nekidült a ló szügyének s ilyen módon a szegény párát lecsúsztatták a vízmósás fenekére, ott szabadon eresztették és a túloldalon a bakák fogták meg. Ezt a keserves átszállítást még azon a napon hétszer kellett reszkető lábainkkal ismételnünk, de már a második vízmósásnál minden nógatás és erőszak nélkül a lovak bátran neki mentek a csúsztatónak. Belényesit mindenkor rúdon csúsztattuk le és vontattuk fel.

Este felé a hegységben szétszórva fekvő oláh községben megpihentünk; az asszony nép katrinca kötéshez szúrt guzsallyal az utcára tódult. Tejet, málért adtak csak ne bántuk őket. Megmondtuk nekik, hogy csak azokat bántjuk, akik minket bántani akarnak. Erre megnyugodtak és bizonykodtak, hogy az ő férfiaknak eszeágukban sínes és nem is volt velünk kötekedni; de azért ne hogy megharagítsanak, a fizetést elfogadni nem akarták. Egy órai pihenés után a hegyoldalon a völgy felé mentünk; megint környöskörül visszahangzott a vonító újongás, amint a Kalugyeri hegységben. A hazatérőben lévő pásztorok és az előttünk menekülő falusiak jelkiáltásai.

A nap lehanyatlott, az erdő sötétsége vette körül a csapatot; egy hegyi út szélén állott meg a vezető és mondá: itt hálunk. Víz volt elég, de a széna alig annyi, hogy a lovak csak egyszer is jól-lakhattak volna, pedig vacoknak is kellett mind a legénységnek, mind nekünk. Hát legeltetni kellett a lovakat. Arrébb csapatokban

körbe helyezkedtünk el, középpen a lovak kicövekelve heverték, mert mind a legénység, mind a lovak előbbvalónak tartották a pihenést az evésnél. Mihamar az elkényszeredett tábor az örök kivételével mély álomba merült. Szürkületkor fejszecsapások hangja ébresztett fel. A tegnapi erőtetett hegymászásban elpetyhüdt, izzadt testeinkre a hűvös hajnali hegyi levegő kellemetlenül hatott, de a rég nélkülözött tűz melege új életet öntött tagjainkba s a lobogó tüzek mellett nyújtózkodva hevertünk; az is kitelt az időből, hogy mind közösen szalonnát süthettünk. Még egy nap küzködtünk a szakadások betöltésével, este aztán megbízottat vezetők, hogy másnap délre Belényesre érünk. *Tatárfalván* elvált tőlünk a vezető, hogy amerre jöttünk, arra visszatérjen, mi pedig augusztus 19-én délután egy óraker Belényesre bevonultunk.

A város magyar lakossága vivátokkal fogadott, az oláhok félrevonultak. Vasárnap lévén, az ünneplő lakosság kért, hogy szállásoljunk be hozzájuk; de Belényessy szülői meg a bátyja óva intettek: ne tegyük, mert még a magyar lakosság is könnyen áldozatul eshetne az oláhok dühének; különben sem volt szándékunk itt megállani, sőt még kisebb községeket is elkerülve, mindig a szabadban éjszakáztunk és még pár órai pihenés után tovább akartunk indulni. A legénységnek húst vettünk, a város előljárósága kenyeret adott s a város végén főzték meg az ebédet. A tisztek és altisztek Belényessyéknél ebédeltünk.

Ebéd közben hozták hírü, hogy *Inczédy* Remetén van. Nem érthettük erre felé vonulásának célját, de örültünk, hogy valahára egy hadosztályhoz csatlakozhattunk. Sietve keltünk fel az ebédől, elbúcsúztunk a háziaktól és a már ágyba fektetett Belényessy őrmestertől s menten megindultunk *Remete* felé. Öreg estével értünk Remetére; már a falun kívül hallottuk a dobpergést s a trombita rukkolót, annál jobban siettünk, nehogy Inczédy más útra térvén, megint taláalomra bolyongjunk utána.

Kis seregünk az Inczédy szállása előtt katonai rendben állott meg s jelentkeztünk az ezredesnél. Látják Önök — úgymond —, csapataim, zászlóaljaim menetre készen sorakozva állanak, még az éjjel Belényesre megyek, hogy holnap a muszkák kezébe letegyem a fegyvert; azonban akinek tetszik elmehet, nem erőszakolok senkit a fegyverletételre. Önök is csak abból az okból csatlakozhatnak seregemhez, hogy velem együtt letegyék a fegyvert. Kérdeztük, vajjon megtaláljuk-e Kazincezyt Zsibón? — Alig hiszem — mondá — őt is értesítette már Görgey. — Ezután sorakozva álló csapatjához ment és fülünk hallatára magyarul és oláhlul is elmondta, hogy Görgey már letette a fegyvert, ő — már mint Inczédy — felszólítja csapatjait, hogy akinek tetszik menjenek vele Belényesre a fegyvert letenni, aki meg jobbnak látja magára nézve, elmehet haza, de hagyja itt fegyverét. Így hát az Inczédy hadosztálya feloszlott; kevesen követték vezérüket, oláhokból álló újone zászlóaljai elszéledtek.

Tehát újfent családás! Az erdélyi harcokban híressé vált 11-ik honvédszászlóalj hős őrnagya megadta magát!... Kínos lehangoltságban mentünk maroknyi csapatunkhoz, elmondtuk nekik, amit Inczédy beszélt; egy szívvel, lélekkel kiálták: *megyünk tovább*

Zsibóra, Kazinczyhez!... Ámde a legközelebbi napok fáradalmi annyira elesigáztak embert, lovat, hogy egy éjszakai pihenésre mód nélkül szükségünk volt. Kávássy Sándor tizedes, most már a Belényessy betegsége óta a huszárok parancsnoka, a foszladozó hadosztály legényeivel szóba állott, akadt is kettőre, akik vállalkoztak bennünket *Báródig* kalauzolni. Az Incezy hadosztályának úgyszólván védelme alatt nyugodtan hajtottuk fejünket álomra, még az örök kiállítását se tartottuk szükségesnek. De hajnalban úton voltunk Kis-Belényes felé s augusztus 21-én délelőtt 10 órakor *Báródra* beverekedtünk.

Elsőben is élelmiszerek után a városházán kopogtattunk. Nagy szörnyűködésünkre a városházán több tisztet találtunk a Kazinczy táborából; azt beszéltek, hogy Kazinczy letette a fegyvert, de serege jobbára elszéledt, tehát mi se menjünk tovább. Ezt a hírt is közöltük a legénységgel, mire velük együtt elhatároztuk, hogy ameddig lehet együtt tartunk, hogy a vérszemet kapott oláhság vérszomjának áldozatul ne essünk. Már csak egy eshetőség maradt számunkra: valahogy Komáromba becsúsznunk. De lehet-e ez? Az egész országon keresztül oszoni úgy, hogy vagy az osztrákok, vagy a muszka kezébe ne essünk: így amint voltunk, fegyveres csapattal bizonyára nem! Ezt hát tudtuk, de most már nemcsak a megérlelt szándék: egy magyar fegyveres sereghez csatlakozás vágya égette agyvelőnket, de a meghiusult remény után a dac, a csak azért is rögzött meg lelkeinkben. A hozzánk csatlakozottak akarata elenyészett, vakon, a lemondás közönyével adták át magukat rendelkezésünk alá — „úgy lesz, amint akarják“ — mondták egyhangúlag!

Kiterítettük a térképet, hogy kinézzük az utat, amelyen az Alföldön tanyázó orosz és osztrák haderőknek elibe vágva Komáromba juthassunk; megállapodtunk tehát, hogy Kraszna, Középszolnok, Szatmár és Szabolcs vármegyéken át sietve a Felső-Tiszához megyünk, ott a leányvári réven a Bodrogtözre, Szomotornál a Bodrogon átkelünk és a ladmóci és szőlőskei erdőkön keresztül, közvetlen a Vitányi-erdőség aljában fekvő Nagykázmérba megyünk; azután a prédahegyi és telkibányai erdőség védelme alatt Zsujtánál, vagy Abaújvárnál a Hernádon keresztül menve, kétórai erős gyaloglással a Cserhát erdős, hegyes tájékát, az úgynevezett „Kegyetlen“ nevű erdőséget elérhetjük, ott osztán nyitva áll az út, hogy Gömör, Nógrád, Bars vármegyéken keresztül Komáromba beosonhassunk. Útirányunk megállapítása után, hogy mielőbb tovább állhassunk, kértük a város bíróját, adasson nekünk és lovainknak emnivalót.

A város nemesak délre látott el, de az útra is kenyeret, szalonnát, gomolyát, osztott legényeinknek; zabot nem kaphattunk, pedig a lovak már nagyon is érezték a zab hiányát. Útra készen álltunk, mikor a várost elöntötte a rémhír, hogy *Feketető* felől a mócok közelednek. Kétségbeesve futkosott a magyar lakosság; — rettegtek a bekövetkehető vérfürdőtől. Kérve-kértek, maradjunk védelmükre, míg a józanabb rész távozásunkat javasolta, éppen a város érdekében. Sokkal megfontoltabb cél kivitele előtt állottunk. semhogy a fanatikus vad esordával való

mérkőzésre vállalkozhattunk volna, hisz abból, ha mi az oláhokkal összetűzünk, nagyobb veszedelem kerekedett volna a városnak, mert bizonyosan felégetik, elpusztítják.

23-án a Sebes-Körös partjára értünk; a tulsó parton váralakú sziklahegy emelkedett, túl azon egy oláh falu körvonala látszott. A két hegy között szédítő mélységben tájtékozva rohanó folyó zúgása morajlott. Az oláh falun túl, a lapályon, karesú torony emelkedett. Allóhelyünkben se egyik se másik oldalán a folyónak gázlót nem láttunk; nyugatnak erdővel sűrűn benőtt hegy, kelet felé azon a fennsíkon túl, amelyiken álltunk, szintén egy domb emelkedett és a Körös mind a két hegynek lábát mosta. Megállt az eszünk, merre menjünk hát? Mind a két irányba embereket küldöttünk, hogy a folyó partján gázlót keressenek. A kelet felé menők csakugyan találtak egy helyet, egy mély völgyben, ahol a gyalogság átmehet, de meg a partot levágjuk, a lovak is leereszkedhetnek, de úgy látszik, hogy ott a folyónak ezen a partján mély örvénye van. Menten az átjáró eligazításához fogtunk; először is két szarufának való fiatal fát vagtunk ki pallónak, azután a part levágásához fogtunk, szerencsére a folyó partja a tulsó oldalon lapos volt, csak az egyik partját kellett kissé levágnunk, hogy a pallót megépíthessük: a szarufának valókat vékonyabb végükkel a folyóba eszűztattuk. két tiszaháti fiú vállalkozott, hogy a tulsó oldalon helyre teszik: — mikor ez megtörtént, erős cövekekkel megtámasztottuk a pallót és Kávássy Sándort 12 legénnyel a faluba küldöttük embereikért, akik a part további levágásában segédkezzenek. A felfogadott oláhok segítségével elkészült az átjáró. Átkelt a gyalogság; az utolsók, hogy a lovaknak gátul ne szolgáljanak, vízre eresztették, így aztán a lovasok is átűztattak a folyón.

A falu népe (Bán) a koresmaudvar előtt ácsorgott. Szemeikből a gyűlölség meredt reánk; egy se, még azok sem, akik a part levágásában pénzünkért dolgoztak, szóba se állottak. Zajos hadonázással kísért beszédjükből és csoportosulásukból bátran következtethettük, hogy kevesebb emberre, mint mi voltunk, veszedelmek voltak volna. A koresmáros, egy magyar zsidó, annál szívesebben fogadott s a Bán falubelieket az egész környéken a legvadabbnak, fékteleneknek festette; meg is mondta, hogyha megegyeszer annyin volnánk se tanácsolná, hogy itt háljunk; ott van a síkon pár órányira Nagyfalu, tiszta magyar kálvinista népével, oda menjenek az urak. Minthogy még itt nem tudják, hogy a magyarok a fegyvert letették, ő a Kossuth-bankót is elfogadja, sőt 10 forintért rézpénzt is ad.

A legénységnek fejenként két pohár pálinkát adattunk és kértük a koresmáros, hogy a legénységnek, mert már alig volt egy-kettőnek harapnivalója, kerítsen valami enniválót. Kerített is szép szóval, fenyegetéssel, drága pénzen málét, görhét, kevékenyeret, gomolyát, vaját annyit, hogy jóllakhattunk, nekünk tiszteknek csirkét süttetett, ahhoz olyan három legényes vinkót adott, magyar bankóért; ideadta a 10 forint rézpénzt is.

Ebéd után, itatáskör, észrevették a huszárok, hogy két kantárt elloptak: az egész csapatot sorakoztattuk, előhívtuk a bírót és meg-

mondottuk neki, hogy ha a két kantár elő nem kerül, felgyújtjuk a falut. Éktelen zsvaj és fenyegetés volt erre a felelet; hol eltávoztak egy darabra, hol visszajöttek, ökleiket mutogatva felénk. A koresmáros segítette ki a bajból, mondván: a kantár csak úgy kerül meg, ha a pópát kézrekerítik az urak; legyenek kissé türellemmel, mert az erőszak nem sokat érne a nép ellen. Nemrég láttam, hogy a mezőre ment, ha visszafelé jön, fogják fegyver közé és azt kell mondani, hogy ha nem keríti meg a kantárokat, a magyar vezérhez viszik.

Mozdulatlan egy helyben állván, az oláhok azt hitték, hogy félünk tőlük; sűrűbben csoportosultak, sőt már a koresmáros sövényéből a karót kezdték törni. Ekkor tűnt fel a falu végén mokány fekete lovon a pópa. A koresmáros rámutatott. Négy huszárt a pópa közbefogására küldtünk, a többivel pedig a csoportosuló oláhokra atakiroztattunk. A zárt sorokban, kivont karddal nekirugtató huszárok elől a sivalkodó asszony- és káromkodó férfinép elszaladt s a visszatérő lovasok a négy huszár között poroszkáló pópa előtt az utat elállták. A görög keleti vallású papok széles karimájú kalapjával a fején, lobogós borjúsájú fehér vászoningbe és széles magyar gatyába öltözött pohos oláh paraszt ült a mokányon, szép fekete szakálla és a szakállal összesímuló bajusza volt.

Kávássy oláhuul szólította meg, értésére adván, mit kívánunk tőle. Magához intette a bírót, beszélt vele, azután Kávássyhoz fordult, — tán nem is veszett el az a kantár, csak leesett a sövény mögé. — Tud-e magyarul? — kérdék. — Nem tud — viszonzá, de éppen ebből a magyarul kimondott „nem tud“-ból láttuk, hogy bizony tud ötisztelendősége a mi nyelvünkön. A koresmáros azonban folyton figyelte a falu népét, megszólal: no már megvetették a kantárokat, a sövény mögül most szaladt el egy ember. Csakugyan ott voltak; mire a pópa mosolyogva mondta: lám, hogy el se lopták. Búfelejtésül belediktáltunk osztán ötisztelendőségébe néhány pohár pálinkát, melynek hatása alatt nagyon is megeredt a nyelve, sőt még marasztott is.

A koresmáros tanácsa szerint délután 2 órakor *Nagyfalu* felé vettük útunkat, egy az, hogy ott megháljunk, más meg, hogy a még *Tasnádig* tartó rengeteg hegységen át a vad oláhok között előttünk álló fáradságos útra legalább kenyeret szerezhessünk. Délután 5 óra tájban *Nagyfaluba* értünk. A falu végén van a kálvinista parókia, előtte egy szabad tér, azon a téren a fegyvereket gúlába rakva, leheveredtünk. Hatos a faluházába ment oly végből, hogy igenis fogyatékán levő pénzünket kímélendők (mert hát mi csürés-esavarás, meg kell vallanunk, akárhogy szorongattuk a garast, de biz amihez sose tettünk, akármilyen vigályosan szedegettünk belőle, elfogyott biz a), kérni fogja a bírót, hogy úgy Isten nevében adasson nekünk pár napra való szalonnát, kenyeret meg zabot, reggel úgyis tovább megyünk.

— Adnék szívesen — mondja a bíró —, de hát a muszkák csak vagy két óra járásra vannak innen; ide izentek, hogy a falu szénát, zabot, kenyeret adjon nekik. Kivetették ránk; ha abból adok, a muszka felgyújtja a falut, a népnek meg nincs annyi, hogy újfent

megzaklassam őket. — Előjött a jegyző, majd a tanácsbéliek sereglettek, úgy osztán közösen abban állapotunk meg, hogy a község-házán felhalmozott kenyeret, szénát és zabot a falu népének csak úgy tessék-lássék ellenkezése ellenére erőnek erejével vegyük el. A huszárok a szénából és zabból, amennyit csak lehetett, lovaikra felraktak, tarisznyáikat úgy ők, mint a gyalogosok kenyérrel megtöltötték, azután a heverőhelyre visszatértek. A bíró és jegyző néhány kupa borral örvendeztették meg a csapatot, a tiszteket és altiszteket meg a kálvinista pap hívta be uzsonnára. A pap, tiszte-séges öreg úr, már attól kezdve, amint meglátta a honvédeket, feleségét és leányát menten a sütéshez és főzéshez kikaklatta. A biztonságról se feledkeztek meg, mert a harangozót a toronyba küldötték, hogy akárhonnán látna valami gyanusát, jelentse. Uzsonnára kávé, rántott csirkét és jó bort adtak, az asszony és fiatal esinos leánya fáradhatatlanok voltak a kiszolgálásban, szí-vességben és kínálásban. Az öreg pap borongó lélekkel beszélt a nemzetet ért szerenesétlenségről és a kétségbeejtő jövőről; véghe-tetlen sajnálta, hogy azt a honvéd csapatot, amelyet először látott, mint menekülőket kell fogadnia. Szegény öreg! Míg ott voltunk, szemei egyre könnyben úsztak.

Azonközben a bíró egy biztos vezetőt kerített, aki a Réz-hegységbe elvezet s az éjszakai tanyának jó helyet tud. A pap, a bíró és jegyző példájára kisvártatva az asszonynép körülvette a tábort és minden embernek jutott egy kis meleg étel.

A harangozó jelenti, hogy az országútról nagy porfelleg közt egy lovascsapat Nagyfalú felé tart. Elbúcsúztunk a lelkésztől, családjától, Isten áldjon-t mondtunk a falu népének és sorakozva vártuk a közelgő porfelleget. Kozákok jöttek a rekvirált élelmiszerekért. Gyanútlanul közeledtek, de hát hogy is hihették volna, hogy van még az országnak ezen a táján honvéd, aki az ő élelmük-höz hozzá is mer nyúlui. Az egész kozákesapat legfeljebb 40—50 emberből állt, tehát, hogy elriasszuk őket útunkból, a gyalogság egy részével rájuk lövettünk s abban a pillanatban a lovasságot rohamra küldtük. A kozákok meghökkentek, de már a huszárok láttára mint a szélvész rohantak vissza és amikor eltűntek szem-eink elől, a vezető után gyors lépésben a folyón átkelve, a szomszéd falut, *Ippet* nyugatnak elmellőzve, a Réz-hegységnek siettünk. Az országúton túl előttünk sötétlett az erdőség és égnek meredez-tek a hegy bércei.

Az utóvéd vezetését én vettem át, az előcsapatot megint Karácsonyi vezette. Az erdőben már a sötét este is reánk szakadt: de tudva már most azt, hogy a *Székelyhid*, *Margita*, *Szilágyssomlyó* országúton egy muszka sereg vonul, hihetőleg Kazinczy táborának lefegyverzésére, beljebb a rengetegben akartunk tanyát keresni. Jó kétórai menés után egy vízmosás partján a forrás mellett tele-pedtünk meg. Ölbesorított fegyverekkel töltöttük el az éjszakát.

24-ép reggel 7 órakor *Kémeren* a korecsma előtt állapotunk meg reggelizni. Kémer igazi hegyi oláh falu; a fából összetakolt házak az út mentén hol egy, hol más oldalon úgy fekszenek, hogy a házhoz tartozó földet is a ház mellett vannak: így a község hossza kitesz egy negyed, ha nem több mérföldet. A falu közepén

egy deszskabódében méri az oláh a pálinkát. Odaérkeztünkkor már az egész falu népe a bódé körül tolongott, sehogy se akarták észrevenni, hogy mi is szívesen meginnánk egy kotyogó üveg pálinkát sőt szándékosan keresték az összetűzést, a korcsmáros meg éppen ránt se hederített. Türelemre intettük a legényeket, nehogy az oláhokkal szóba keveredjenek, mert ebből bizonyosan nagy esetepaté következett volna.

Az oláh pópákhoz hasonló öltözetű, tüzője körül pisztolyokkal, vállán karabéllyal, oldalán karddal fegyverkezett ember oláh szóval kijelentette, hogy ő a perzsekutor és kérdi: mi járatban vagyunk? — Hát mi köze hozzá? — veti oda a szót Kávássy. — Neki az egész környék engedelmeskedik, hát ha neki tetszik, elfogat bennünket. — Hohó, atyafi, azt már merni is kéne — válaszolt nevünkben Kávássy. Nagy dérrrel-durrall leöblített egypár szűknyakú üveg pálinkát, aztán fenyegetőzve tovább lovagolt. A falu népe oszladozott is, nem is; aki a bódétól távozott is, nagyobb része megint csak körülünk kóválygott.

Megreggeliztünk: a pálinkáért otthagytuk összes ércpénzünket, nem maradt csak magyar bankóuk, de az se sok. Amint elindultunk, észrevettük, hogy a perzsekutor most már másodmagával, a hegyoldalon velünk egy vonalban lovagol és szemmel kíséri útunk irányát. Hátunk megett Kémer vad oláh népe, előttünk körülünk mindenféle ellenséges érzületű falvak; aggódni kezdtünk, hogy a perzsekutor igazán fellázítja ellenünk a környék népét és ha háborúba bocsátkozunk velök, ki tudja nem vetődik-e a zajra errefelé valami muszka csapat, akkor azután csakugyan baj lehet. Tehát úgy határoztuk, hogy ha még egyszer mutatkozik, ártalmatlanná tesszük és ha a lovát lelőjük, meg nem előzhet bennünket a falukban. Az utóvéd menetét meglassítottam, Kávássy előre sietett, a közép hosszában nyúlt el, hogy akárhol bukkan ki a perzsekutor, valamelyik osztagnak kezeügyébe essék. Félórai menés után két meredek között kapaszkodtunk egy fennsíkra; a völgy szorultabb volt, a perzsekutor és társa csakugyan előbukkantak a huszárok oldalán. Lövésre készen sietvést közeledtünk felé s mikor jóformán megközelítettük, tizenhárom puska dördült el egyszerre s a perzsekutor a ló alatt hevert, társa leugrott lováról s gyalogszerben szaladt az erdőnek. Meddig feküdt lova alatt, vagy megsebesült-e ő is, azt nem tudhattuk, mert otthagytuk, mint Szent Pál az oláhokat, de hogy megsebesült volna, nem igen hiszem, mert igen szórta a futtuszt. Így ráztuk le nyakunkról a kéretlen és kellemetlen útítársat, amin legnagyobb lelki gyönyörűsége telt a nagyfalusi embernek.

Még egy éjszaka háltunk a rengetegben, egy rohanó hegyi folyó partján. Ebédünk, vacsoránk egy kis száraz kenyér és forrásvíz volt.

24-én délre *Tasnádra* jutottunk. A Kazinczy táborából menekült mindenrendű és rangú honvéd csak úgy nyüzsgött a városban. Csudálkozva bámultak reánk: hogy tudott ilyen csapat teljes fegyverzetben Világostól idáig hatolni. A város közepén gúlákba raktuk a fegyvereket s a jövő felett tanakodtunk. Addig, míg tiszta magyar nép közé nem ériünk, a legények elszélesztése nem volt

tanácsos; de arra se lehet kilátás, hogy ily fegyveresen az ország síkján Komáromba vergődhessünk; ennünk sincs mit, pénzünk elfogyott, mert hát, ha sok, amit mi hárman összeraktunk, elemész-tette a csapat élmezőnye. Lopni nem szabad, rabolni még úgy sem. de nem is tanácsos, nincs hát más mód: eladjuk a lovakat és ló-szerszámot, az árát elosztjuk úgy, hogy a huszár a ló árából kétszer annyit kap, mint a gyalogos, azzal aztán ki-ki menjen hazafelé. A szétosztás helye Nagykároly, ott aki akar, csizmát is vehet. A huszárok is, a gyalogok is igen okosan kigondolt dolognak vették elhatározásunkat. Megkértük a város bíráját, járjon közbe, keressen valami vevőt. A ló árára előre is ebédet rendeltünk a legénységnek is, magunknak is. Ennyiből állott hármunk osztaléka.

Akad egy zsidó konzorcium, amely sok ide-oda alkudozás után a lovakat szerszámostul darabonként ércpénzben fizetendő 30 pfértjával megvásárolta. Volt 24 lovunk, mert Belényessy a magáét megtartotta; Kávássy is szerette volna, de nem engedték: a lovak árából az ebédet kifizettük, a többit a legénység és az altisztek között szétosztottuk, magunknak egy garas nem sok, annyit se vettünk el belőle.

Tasnádról éjszakára Kávásra mentünk. Lehorgasztott fővel támolyogtak a huszárok; ha nem volna sorsunk olyan tragikus, bizony mosolygásra indít vala azoknak a harc-edzett, lóhoz nőtt marcona alakoknak nehézkes járása, amint összegomolyodva tüpöttek közöttünk, de keserűséggel telt lelkünknek búsul hangulatát csak fokozta a huszároknak lóról leszállításának kényszere.

Öreg estével értünk Érkávásra. Kávássy Sándor atyjához szállásolt be bennünket. Komor öreg úr, még komorabb, füstös hajlékban kedvetlenül fogadott; rég nem látott fiával az oldal-szobába húzódtott, ahol menten meg is kezdték a szíves viszontlátás kölcsönös nyilvánításait és olyan veszekedést penderítettek, hogy méltán féltünk: no ebből vagy apa-, vagy fiúgyilkosság lesz. A bizalmas családi áradozások alatt szétnéztem a szobában, amelyben már pihenőre kászálódttunk; nagyságra, jobban mondva tágasságra vetekedett egy középszerű falusi templommal, esakhogy a padlás alig volt magasabbam egy ölnél, a falakat, a padlást koromfeketére változtatta a füst, az árkusnagyságú ablakokra és parkányra a háziúr rendet nem szerető természetének bizonyosága: a piszok tapadt.

Egyszer halljuk, hogy a másik szoba ajtaja csapódik, a nagy szoba ajtaja meg kinyílik s belép a háziúr. — Ne csodálkozzanak — mondá — a hallottakon, az én fiam világeletében ilyen kutya-természetű volt, nekem se hagy békét; várakozzanak az urak egy kicsit, mindjárt lesz egy kis harapnivaló. — Köztünk maradjon a szó, csudálkoztunk biz mi, mert hát tíz nap éltünk egy són, egy kenyéren Kávássy Sándorral és soha egy ellentmondó szóval nem zavarta meg a fegyelmet. Majd bejött Sándor, hozott egy korsó bort, meg kenyeret, hogy addig is, míg a bográcsos elkészül, harapjunk és igyunk valamit. Beállít egy hórihorgas oláh eseléd két cserzett bundával és egy köteg szalmával; az egész akolszerű szobában egy ágy volt, a szalmát megágyazza, a két bundát ráteríti, s készen volt a vacok. De volt ebben az ágyvetésben igen derék és

helyes dolog, még pedig az, hogy a háziúr abból semmi teketóriát nem csinált, nem kérte, mint azt a nagyképűsködők szokták, az engedelmet, nem mondta, hogy így s úgy, hanem úgy mutatta házasorát, amint volt. De nekünk is jólesett ám egyszer valahára fedél alatt hálnunk, pedig istenuccese sohase volt alattam olyan bűdös alam, mint az a töretlen bunda.

A fekvőhely hát már készen volt, hajlandók is voltunk a lefekvésre, mikor egy másik oláh óriás beállított egy bogrács juh-tokánnyal. Tetszik tudni, nem szeretem a juhhúst, ha csak annyi szalonna nincs benne, hogy a faggyú ízét meg a hús bűdösségét megöli. No de segített a dohos karcos, úgyszólván a gusztus dolga volt eldönteni: a bor volt-e a bűdösebb, vagy a tokány? Mindegy, szívesen adták, szívesen megköszöntük!

De hát se az öreg, se a fiatal Kávássy nem is voltak olyan rossz emberek — majd rátok térek még —, hiszen Janesi testvérbátyám sírja is ott mohosodik a kávási temetőben.

25-én korán reggel csapatunk a Kávássy-kúria előtt sorakozott. Elbúcsúztunk a háziúrtól, elbajtársunk Kávássy Sándortól s Nagykároly felé indultunk. Egy útszéli csárdánál a szekér aljában fekvő beteg honvédtisztet találtunk, akit legénye, hogy az úton meg ne haljon, Érkávásra vitt.¹ Elvonultunk a csárda előtt, anélkül, hogy a beteg honvédtisztre szemet vetnénk; csak annyit tudtunk meg a két vezetőklovat tartó honvédtől, hogy a Kazinczy táborából valók és hogy a tiszt urat a kolera bántja, de a tiszt nevét nem kérdeztük; tovább mentünk útunkra.

Délre *Nagykárolyba* értünk. A lakosság egybecsődült, valamennyiünket elhurcoltak ebédre. Világostól idáig rá nem értünk ruhát váltani. Az izzadság, por és piszkos szánalomraméltó állapotba juttatta egyhuzomban tizenegy napig viselt fehérműnket; hogy tehát illedelmesen mehessünk szíves meghívóink asztalához, eldobtuk piszkos és elrongyolott ingünket, megmosakodtunk s tiszta inget váltottunk.

Délután felkerestük a városházát, a magistratusnak átadtuk a katonapuskákat, bornyúkat, tölténytáskákat, kérve, hogy fogadják el s őrizzék meg a nemzet számára. Torkainkat görcsösen szorítá valami, — alig bírtuk elmondani kérésünket és mikor a fegyvereket és szerelést átadtuk a tanácsnak, zokogva borult az egész csapat egymás nyakába. Velünk sírtak a városházán összegyűlt s a város intelligenciáját tevő lakosok és csak erőszakkal, gyors távozással tudtuk magunkat kiszakítani a helyzet leverő hatása köréből. Azok a fiúk, kikkel a végzet, — a lealázó fegyverletétel közös érzetével összefűzött, utánunk rohantak, körülfogtak, kezeinket, arcainkat csókolva könnyes szemmel, meghatottan búcsúztak; *örökre elbúcsúztak tőlünk, el attól a szent ügytől, a szabad haza, a független Magyarország eszméjétől, amelyért tizennégy hónapon keresztül éjjel-nappal egyaránt életüket tették kockára...* Lassanként elszéledtek; és mi, akik még Világoson is reménységgel kebelünkben, erős hittel a nemzet jövője iránt, a hajthatatlan-ság szilárd, hogy ne mondjam makaes elhatározással akartunk útat törni oda, hol még az önvédelem fegyverei le nem hanyatlot-

¹ Ez a beteg honvédtiszt Kursa fivére volt.

lak: *félig megtörve a csaknem meghiúsult szándék leverő érzetével, komoran, hallgatagon ültünk egy szobában... Öten maradtunk: Hatos, Katona, én és két legény.* Hatos a maga legényét, mert Szabolesba való volt, eleresztette; a Katona legénye, *Márton László*, m.-hotykai, az enyim, *Szabó József*, abaúji kázmárki fiú volt.

Merengésünkből a bíró szava ébresztett fel: — Itt a szekér — mondá —, *Mátészalkáig* elmehetnek öcsémuraimék rajta! — Annál szívesebben köszöntük meg, mert nem kértük. Erős négy alföldi ló volt a nagy szekérbe fogva; a kocsis sebes ügetéssel hajtott, mégis volt már tíz óra, mikor a mátészalkai bíró udvarába behajtottunk.

*

Eddig szól a napló a Világosnál összeverődött kis honvéd-esapat bujdosására vonatkozólag. A még hátralevő szakaszokban, a napló szerzője már csupán a maga és tisztársainak azt az Olesváron, Varsányon, Veresmarton, Leányváron, Semjén, Rozványon, Szomtoron, Csarnahón, Nagytoronján, Kázméron és Telkibányán át Zsujtáig, a szülői házig gyalog, kocsin és lóháton megtett útjának eseményeit írja le, amelyekben katonai vonatkozások már egyáltalában nincsenek.

A magára maradt három és még ezután is harcrakész honvédtiszt azonban nem válthatta valóra szándékát, mert egyrészt Karsa Ferenc súlyosan megbetegedetten heteken át ágyban feküdt, másrészt mivel közben Komárom eleste szárnyát szegte minden további reménységüknek.

Közli: *Pilch Jenő.*

Gróf Széchenyi István fegyvereinek jegyzéke 1848-ból.

Széchenyi 1848-i naplóinak szövegéből megállapíthatjuk, hogy a forradalmi események által elért vívmányok állandóságában nem bízott, állandóan attól tartott, hogy a kormány az erőszakosan megadott alkotmányjogi engedményeket a legelső alkalommal visszavonja. Hogy ezen eshetőség be ne következzen, vagy lehetőleg minél később, amikor a nemzet belsőleg már megerősödött, az ország életének fejlődésében két tényező közreműködését látta főleg szükségesnek:

egyrészt mindent el kell követni arra, hogy a királyi családot a nemzet hűségéről meggyőzhessük, a minnek a trónokát felforgató forradalmi mozgalmak közt valóban nagy lett volna a jelentősége,

másrészt okosan irányítani a belső fejlődést, kerülni az összeütközést a társadalmi osztályok és nemzetiségek között, a kötelességeket a király és kormány irányában pontosan teljesíteni.

Úgy látja Széchenyi, ha e két feltételt teljesíti a magyarság, a nemzet korszakos fejlődést ér el, a királyi hatalom súlypontja magától áthelyeződik hozzánk, s ő eléri törekvéseinek végcélját: a saját tengelye körül forduló Magyarországot.

Megvallja naplói minden lapján, hogy éppen az ellenkezőt tapasztalja, a higgadt, okos és számító vezetés helyett a tömeg akarata lett úrrá a nemzetben, amelyet éretlen ifjak, kalandorok, politikailag tapasztalatlan egyének irányítanak. A külföldi példából tudta Széchenyi, hogy a tömeg a túlzásokat kedveli, megtörténhetik tehát nálunk is, hogy kedvezőtlen események hatása alatt és a szélsőséges izgatás következtében bántalmazzák a nemzet vezetőit, akiket előbb magasztaltak.

A horvátországi események és a délvidéki lázadás kitörése arra az elhatározásra bírta, hogy családjá és saját személye védelmezéséről ő is gondoskodik. Kétségtelenül az őt féltő barátai: Kovács Lajos, Tasner, Balogh Pál rábeszélései is hozzájárultak azon rendeletének kiadásához, hogy volt nevelője és jószágainak igazgatója, Lunkányi János, a gróf fegyvereinek egy részét felküldje Cenkről Pestre. Lunkányi jegyzéke, amellyel a fegyvereket leírja, a következő:

Gewehre nach Pest geschickt im Mai 1848 und die in Zinkendorf behalten wurden.

1848 im Mai wurde nach Pest geschickt:

Kugelstutzen mit gezogenen Laufen und Feuer- schloss von Ferdinand Moravek in Krumau	6 db.
Flinten zu chemischen Pulver Schlösser mit Zug- werk und der Hahn zum Aufschlagen auf der Zündpulver v. Contriner in Wien	6 „
Detto nur etwas kürzer	6 „
Doppel Flinten. Schloss zu Stiften, v. Joseph Manton, London	1 „
Doppel Flinten. Schloss zu Kapseln, Läufe von Manton, Schloss von Missillieur	1 „
Doppel Flinten. Schloss zu Kapseln von Missil- lieur, ein Lauf zu Schrott, der andere gezo- gen zu Kugeln	1 „
Doppel Flinten. Schloss zu Kapseln v. Missil- lieur in Wien	1 „
Doppel Flinten. Schloss zu Kapseln v. H. Ebert in Wien	1 „
Doppel Flinten. Schloss zum chemisen Pulver „canon torda“ v. Contriner	1 „
	<hr/> 24 db.
Pistolen. Laufe damascirte	2 db.
Pulver Probe	1 „
Stiften. Englische in einer Schachtel	1 „
Pulver. Englische, in blecherne Büchsel	5 „
Pulver. Englische, blecherne Flasche	1 „
Pulver. Champagner Bouteille	1 „
Pulver. Wiener Fassel nicht voll	1 „
Patrone. Englische	12 „
Patrone. Wienerische messing	20 „

Kugelgiesser	2 db.
Flintenwischer zum zerlegen	2 „
Zinkendorf, 21. Mai 1848.	

Lunkányi.

In Zinkendorf wurde behalten:

Doppel Flinten mit Feuerschloss v. Senger in Wien	1 db.
Doppel Flinten mit Feuerschloss ohne Nahmen	1 „
Schrott Stutzen mit Kupfel Schloss v. Kaiser in Forchstein	1 „
Detto das Paar dazu mit gesprungenem Lauf ..	1 „
Windbüchsen v. Contriner in Wien	1 „
Windbüchsen v. Lowenz in Wien	1 „
Curassier Säbel	1 „
Säbel Klingen	2 „
Zinkendorf, 21. Mai 1848.	

Közli: Bártfai Szabó László.